

<https://doi.org/10.59546/18290744-2024.1-3-69>

ԱՐՄԵՆ ԱՍԱՏՐՅԱՆ
ՀՀ ազգային անվտանգության ծառայության օպերատիվ գործունեությանն
աջակցման վարչության պետ, փոխգնդապետ,
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի ամբիոնի հայցորդ

ARMEN ASATRYAN
*Head of Department of Operative Activity Support of the
National Security Service of the Republic of Armenia, Colonel Lieutenant,
Solicitor of the Chair of Criminal Law of the Faculty of Law of Yerevan State University*

АРМЕН АСАТРЯН
*Начальник управления поддержки оперативной деятельности Службы
национальной безопасности РА, подполковник,
соискатель кафедры уголовного права юридического факультета ЕГУ*

ՄԻԳՐԱՆՏԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԻՐԱՌ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

GROUND S OF THE CRIMINAL-LEGAL RESPONSIBILITY OF THE MIGRANT AND LAW ENFORCEMENT PRACTICE

УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ОТВЕТСТВЕННОСТИ МИГРАНТА И ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНАЯ ПРАКТИКА

Ներածություն

1948 թվականին ընդունված «Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի»
7-րդ հոդվածը¹ սահմանում է. «Օրենքի առաջ բոլոր մարդիկ հավասար են և առանց որևէ
խտրության ունեն օրենքի հավասար պաշտպանության իրավունք: Բոլոր մարդիկ ունեն սույն
Հռչակագիրը խախտող որևէ խտրականությունից և նման խտրականության սադրանքից
պաշտպանվելու հավասար իրավունք»:

ՀՀ Սահմանադրության 28-րդ հոդվածի համաձայն՝

Բոլորը հավասար են օրենքի առջև:

ՀՀ Սահմանադրության 39-րդ հոդվածի համաձայն՝

Մարդն ազատ է անելու այն ամենը, ինչը չի խախտում այլոց իրավունքները և չի հակա-
ուում Սահմանադրությանը և օրենքներին: Ոչ ոք չի կարող կրել պարտականություններ, որոնք

¹ Տե՛ս, «Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիր», հոդված 13-րդ, 1948 թ. <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=1896>:

սահմանված չեն օրենքով²:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի համաձայն՝

1. Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսդրության խնդիրներն են՝ օրենքով նախատեսված շահերի պաշտպանությունը հանցավոր ոտնձգություններից, հանցագործությունների կանխումը, քրեական պատասխանատվության ենթակա իրավաբանական անձի և հանցանք կատարած անձի պատասխանատվության արդարացիությունը, հասարակությունում հանցանք կատարած անձի վերախնտեգրումը, վերասոցիալականացումն ապահովելը:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝

1. Ոչ ոք չի կարող ենթարկվել քրեական պատասխանատվության այն արարքի համար, որը կատարման պահին հանցանք չի համարվել:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 5-րդ հոդվածի համաձայն՝

1. Յուրաքանչյուր ֆիզիկական անձ ենթակա է քրեական պատասխանատվության միայն իր կատարած հանցանքի համար:

Իրավական պետության առաջնային խնդիրներից է ենթադրյալ հանցանքի հանգամանքների ամբողջական պարզումը, հանցանք կատարած անձանց ողջ շրջանակի մերկացումը, համապատասխան քրեաիրավական ներգործության միջոցների կիրառումը, հանցանքը ծնող պատճառների ու պայմանների վերհանումը՝ այդ ուղղությամբ կանխարգելիչ միջոցների ձեռնարկումը:

Ներկայիս աշխարհաքաղաքական զարգացումների պայմաններում, երբ Հայաստանի Հանրապետության առջև ծառայած են լուրջ անվտանգային մարտահրավերներ, որոնց դեմ պայքարը ենթադրում է առավել համակարգված ու երիտասարդ ուժերի միավորում, առանցքային դեր է հատկացվում արտագաղթի և էմիգրացիոն անկանոն հոսքերի դեմ պայքարին: Ներանվտանգային միջավայրի ապահովման միջոցների շարքում կարևորվում է անօրինական միգրացիայի դեմ պայքարը համակողմանի և արդյունավետ կազմակերպելու հարցը:

Վերոգրյալի համատեքստում անօրինական միգրացիայի դեմ պայքարի առանձին ուղղություն է իրենից ներկայացնում անօրինական միգրացիայի կազմակերպման առերևույթ հանցանքի դեպքերով իրականացված պատշաճ և համակողմանի քննության ընթացքում միգրանտի գործողությունների ամբողջական շղթայի պարզումը, ներառյալ՝ միգրանտի կողմից անօրինական եղանակով ՀՀ-ից մեկնելու, այլ երկիր մուտք գործելու, այնտեղ գտնվելու ուղղությամբ ձեռնարկված գործողությունները, ցուցաբերած նախաձեռնողականությունը, համապատասխան հյուպատոսական մարմին ներկայացվելիք փաթեթի բովանդակությանը ծանոթանալու հանգամանքը և այլն:

Հիմնական հետազոտություն

Միջազգային փաստաթղթերով³ սահմանված են յուրաքանչյուրի ազատ տեղաշարժվելու և բնակավայր ընտրելու, ցանկացած՝ այդ թվում սեփական երկրից մեկնելու և իր երկիրը վերադառնալու իրավունքները, սակայն որոշակի սահմանափակումներով: Մասնավորապես, տեղաշարժի ազատությունը չի ներառում կամայական ընտրությամբ որևէ երկիր մուտք գործելու ընդհանուր, համընդհանուր իրավունք, չնայած դա տեղաշարժի ազատության իրավունքի հենց այն բացակայող բաղադրիչն է, որը մարդիկ շատ հաճախ ցանկանում են ունենալ:

² Տե՛ս, ՀՀ Սահմանադրություն, 2015 թվականի փոփոխություններ, 40-րդ հոդված <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=102510>:

³ «Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիր» /հոդված 13/, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիա /թիվ 4 արձանագրություն՝ հոդված 2/:

Բացի դրանից՝ ընդունված միջազգային նորմերի համաձայն՝ օտարերկրացուն մուտքի իրավունքի տրամադրումը համարվում է տվյալ երկրի ինքնիշխան իրավունքներից մեկը, և այն օտարերկրացիները, որոնք, տվյալ երկրի օրենսդրությամբ սահմանված կանոնները խախտելով, մուտք են գործում կամ գտնվում (բնակվում են) այնտեղ, համարվում են անօրինական միգրանտներ: Տեղաշարժի ազատության իրավունքը վերապահված է միայն նրանց, ովքեր որևէ պետության տարածքում գտնվում են «օրինական կարգով»: Այդ իրավունքների իրականացման նկատմամբ չպետք է կիրառվի որևէ սահմանափակում, բացառությամբ այն սահմանափակումների, որոնք նախատեսված են օրենքով և անհրաժեշտ են ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության կամ հասարակության ապահովության, հասարակական կարգի պահպանման, հանցագործությունների կանխման, առողջության կամ բարոյականության պաշտպանության կամ այլ անձանց իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության նպատակով:

Ազատ տեղաշարժի իրավունքը սահմանված է նաև ՀՀ Սահմանադրության 40-րդ հոդվածով, համաձայն որի՝

1. Հայաստանի Հանրապետության տարածքում օրինական հիմքերով գտնվող յուրաքանչյուր ոք ունի ազատ տեղաշարժվելու և բնակավայր ընտրելու իրավունք:

2. Յուրաքանչյուր ոք ունի Հայաստանի Հանրապետությունից դուրս գալու իրավունք:

3. Յուրաքանչյուր քաղաքացի և Հայաստանի Հանրապետությունում օրինական հիմքերով բնակվելու իրավունք ունեցող յուրաքանչյուր ոք ունի Հայաստանի Հանրապետություն մուտք գործելու իրավունք:

4. Ազատ տեղաշարժվելու իրավունքը կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով՝ պետական անվտանգության, հանցագործությունների կանխման կամ բացահայտման, հասարակական կարգի, առողջության և բարոյականության կամ այլոց հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակով: Քաղաքացու՝ Հայաստանի Հանրապետություն մուտք գործելու իրավունքը սահմանափակման ենթակա չէ:

Իսկ «Փախստականների և ապաստանի մասին» ՀՀ օրենքի 27-րդ հոդվածով սահմանված է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում ապաստան ստացած փախստականները, ինչպես նաև ապաստան հայցողները և սույն օրենքի 7-րդ հոդվածի 1-ին և 3-րդ մասերով սահմանված նրանց ընտանիքի անդամները, ովքեր դիմում են լիազոր մարմին, սույն օրենքի 47-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ իրենց բնակության վայրի ընտրության և պետության տարածքում ազատորեն տեղաշարժվելու իրավունքի առումով օգտվում են Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների համար սահմանված նույն իրավունքներից:

Հարկ է արձանագրել, որ որևէ երկիր օրինական կարգով մուտք գործելու և գտնվելու համար նախատեսված են հիմնականում հետևյալ հիմքերը՝

- Զբոսաշրջություն /հանգիստ/,
- ընտանիքի վերամիավորում,
- կրթություն,
- աշխատանք,
- ապաստան:

Զբոսաշրջություն՝

մարդկանց ժամանակավոր տեղաշարժն է դեպի այլ երկիր, կամ տվյալ երկրի այլ վարչական տարածք՝ հանգստի, ժամանցի, առողջարանային, գործնական կամ ստեղծագործական նպատակներով՝ առանց վճարվող աշխատանք վարելու:

Ընդանիքի վերամիավորում՝

տվյալ պետությունում օրինական բնակվող անձի ընտանիքի անդամները կարող են ժամանել այդ երկիր՝ իրենց հարազատի հետ բնակվելու նպատակով: Այս դեպքում որպես ընտանիքի անդամներ դիտարկվում են կինը/ամուսինը, անչափահաս երեխաները, խնամքի տակ գտնվող ծնողները:

Կրթությունը՝

տվյալ պետության որևէ ուսումնական հաստատություն ընդունված անձը կարող է մուտք գործել և բնակվել այդ երկրում ուսանելու ժամանակահատվածում: Սակայն նրա մուտքը կթույլատրվի միայն այն պարագայում, եթե լինի հավաստիացում, որ նա կարող է վճարել (ինքը կամ որևէ հիմնադրամ կամ երրորդ անձ) իր ուսման և կեցության հետ կապված բոլոր ծախսերը:

Աշխատանք՝

Այս դեպքում անձի մուտքը թույլատրվում է տվյալ երկրում աշխատելու թույլտվություն և գործատուի հետ աշխատանքային պայմանագիր ունենալու դեպքում: Որպես կանոն՝ նմանօրինակ հնարավորություն է տրամադրվում բարձր որակավորում ունեցող մասնագետներին: Միաժամանակ երկրների մեծամասնությունն անգամ նրանց դեպքում սահմանում են մուտքի բավականին բարձր չափանիշներ՝ համապատասխան կրթություն, բավարար աշխատանքային ստաժ և փորձառություն, օտար լեզվի գերազանց իմացություն, իրենց երկրում կնքված աշխատանքային պայմանագրով սահմանված տարեկան վարձատրության բավականին բարձր չափ և այլն:

Ապաստան հայցողներ՝

Այլ երկրներում ապաստան փնտրելու և ստանալու իրավունքն ամրագրված է ինչպես միջազգային իրավական փաստաթղթերում (*Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիր*, «*Փախստականների մասին*» 1951 թ. *ժնկյան կոնվենցիա*), այնպես էլ մի շարք պետությունների սահմանադրություններում և օրենքներում: Ապաստանի տրամադրումը ենթադրում է պաշտպանություն ետ վերադարձվելուց («non-refoulement» սկզբունք) և տվյալ երկրի տարածքում մնալու հնարավորություն այնքան ժամանակ, որքան որ պաշտպանության կարիք կա: Այլ կերպ ասած, մինչև տվյալ երկրի սահմանային կետ հասած և այդ երկրից ապաստան հայցող անձին թույլատրվում է մուտք գործել երկիր և այնտեղ մնալ առնվազն այնքան ժամանակ, քանի դեռ բացասական որոշում չի կայացվել նրա հայցի վերաբերյալ:

Այս մասով հարկ է նկատել, որ օտարերկրացիների՝ Հայաստանի Հանրապետություն մուտք գործելու, Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գտնվելու և բնակվելու, Հայաստանի Հանրապետության տարածքով տարանցիկ երթևեկելու, Հայաստանի Հանրապետությունից ելքի, ինչպես նաև օտարերկրացիների հետ կապված այլ հարաբերությունները կարգավորվում են «Օտարերկրացիների մասին» ՀՀ օրենքով⁴: Ընդ որում, բացի ապաստանի հայցից, ՀՀ մուտք գործելու վերը նշված մյուս դեպքերում անձին տրվում է «**այցելության մուտքի վիզա**»՝ մեկանգամյա մուտքի կամ մինչև մեկ տարի վավերականության ժամկետով բազմակի մուտքի համար:

Միգրանտի պատասխանատվության հարցի քննարկման տեսանկյունից առանցքային

⁴ Տես, «Օտարերկրացիների մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդված <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=183150>:

նշանակություն ունի Միգրացիայի միջազգային կազմակերպության (այսուհետ՝ ՄՄԿ) կողմից անօրինական միգրացիային վերաբերող մի շարք հասկացությունների վերաբերյալ սահմանումները, որոնք, ըստ էության, որոշիչ նշանակություն ունեն միգրանտի գործողություններում հանցանքի առկայության հանգամանքի պարզման առումով: Մասնավորապես, ՄՄԿ-ն տվել է անօրինական միգրացիային վերաբերող հետևյալ հասկացությունների սահմանումները⁵: Դրանք են.

1) *Անկանոն կարգավիճակով միգրանտ (irregular migrant)*: Մուտքի թույլտվություն չունենալու, մուտքի պայմանները խախտելու կամ վիզայի ժամկետը լրանալու հետևանքով տարանցման և հյուրընկալող երկրում իրավական կարգավիճակ չունեցող անձ: Տվյալ սահմանումը տարածվում է նաև այն անձանց վրա, որոնք օրինականորեն մուտք են գործել տարանցման կամ հյուրընկալող երկիր, սակայն մնացել են այնտեղ թույլատրված ժամկետից ավելի երկար կամ հետագայում առանց թույլտվության անցել են աշխատանքի (կոչվում են նաև լատենտային/փաստաթղթային խնդիրներ ունեցող միգրանտ կամ անկանոն կարգավիճակում գտնվող միգրանտ): Ըստ ՄՄԿ-ի, «անօրինական» տերմինի փոխարեն նախընտրելի է օգտագործել «անկանոն» տերմինը, քանի որ առաջինն ունի քրեաիրավական երանգավորում և դիտվում է որպես միգրանտների մարդկային հատկանիշներին հակասող:

2) *Անօրինական մուտք (illegal entry)*: «Սահմանների հատումն առանց ընդունող պետություն օրինական մուտք գործելու համար անհրաժեշտ պահանջների պահպանման»⁶:

3) *Անկանոն միգրացիա (irregular migration)*: Տեղաշարժ, որը տեղի է ունենում ուղարկող, տարանցման և ընդունող երկրների նորմատիվ իրավական դրույթների գործողությունից դուրս: «Անկանոն միգրացիա» տերմինի համար հստակ կամ համընդհանուր ճանաչում գտած որևէ սահմանում չկա: Նպատակակետ երկրների դիտանկյունից՝ դա երկիր մուտք գործելը, մնալը կամ աշխատելն է առանց անհրաժեշտ թույլտվության կամ էմիգրացիոն (ներգաղթային) կանոնակարգերով պահանջվող փաստաթղթերի: Ուղարկող երկրի դիտանկյունից՝ անկանոն բնույթն ակներև է այն դեպքերում, երբ, օրինակ, անձը հատում է որևէ միջազգային սահման առանց վավեր անձնագրի կամ ճամփորդական փաստաթղթի կամ չի կատարում երկրից դուրս գալու համար սահմանված վարչական պահանջները: Այնուամենայնիվ, նկատվում է «անօրինական միգրացիա» տերմինի գործածությունը «մաքսանենգ» ճանապարհով միգրանտների տեղափոխման և մարդկանց թրաֆիքինգի դեպքերով սահմանափակելու միտում:

4) *Չթույլատրված (ապօրինի մուտք) ընդունում (unauthorized/unlawful entry/admission)*: «Սահմանների հատումն առանց ընդունող պետություն օրինական մուտքի համար անհրաժեշտ պահանջների պահպանման»:

5) *Անօրինական սահմանափակումներ* ուղղակի կամ անուղղակի ձևով, ֆինանսական կամ այլ նյութական շահ ստանալու նպատակով այլ անձի անօրինական մուտքն է այդ անձի քաղաքացիության կամ մշտական բնակության վայր չհանդիսացող երկիր⁷:

⁵ Միգրացիայի ոլորտի տերմինների բառարան, 2-րդ հրատարակություն, ՄՄԿ, 2013 թ.:

⁶ «Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ» Միավորված ազգերի կազմակերպության կոնվենցիան լրացնող՝ «Ցամաքով, ծովով և օդով միգրանտներին մաքսանենգ ճանապարհով տեղափոխման դեմ» ՄԱԿ-ի 2000 թվականի արձանագրության 3 (բ) հոդված:

⁷ Տես՝ ՄԱԿ-ի 2000 թ. «Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ» Պալերմոյի կոնվենցիային կից «Մարդկանց, հատկապես կանանց և երեխաների առևտրի կանխարգելման, արգելման և պատժի մասին» թիվ 2 կամընտիր արձանագրության հոդված 3 (ա):

Վերոգրյալի կոնտեքստում, անդրադառնալով միգրանտի քրեական պատասխանատվության բուն հիմքերին, պետք է նշել, որ անօրինական միգրացիայի կազմակերպման հանցակազմը նախատեսված է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 470-րդ հոդվածով, որի առաջին մասով քրեական պատասխանատվություն է նախատեսված՝ օտարերկրյա քաղաքացու կամ քաղաքացիություն չունեցող անձի մուտքը Հայաստանի Հանրապետություն, Հայաստանի Հանրապետությունում նրա գտնվելը կամ Հայաստանի Հանրապետության տարածքով տարանցումը (տեղափոխումը) շահադիտական նպատակով կազմակերպելու համար, որը կատարվել է մուտքի, գտնվելու կամ տարանցման համար օրենսդրությամբ սահմանված կարգը խախտելով, կամ մուտքի, գտնվելու կամ տարանցման պատշաճ թույլտվություն ստանալու համար կեղծ փաստաթուղթ կամ կեղծ տեղեկություն ներկայացնելով:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասով պատասխանատվություն է սահմանված անձի՝ Հայաստանի Հանրապետությունից ելքը, օտարերկրյա պետություն մուտքը կամ օտարերկրյա պետությունում գտնվելը շահադիտական նպատակով կազմակերպելու համար, որը կատարվել է ելքի, մուտքի կամ գտնվելու համար օրենսդրությամբ սահմանված կարգը խախտելով, կամ ելքի, մուտքի կամ գտնվելու պատշաճ թույլտվություն ստանալու համար կեղծ փաստաթուղթ կամ կեղծ տեղեկություն ներկայացնելով:

Հոդվածի վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ հանցակազմի օբյեկտիվ կողմը դրսևորում է՝

ա/ մուտքի, գտնվելու կամ տարանցման կամ ելքի, մուտքի կամ գտնվելու համար օրենսդրությամբ սահմանված կարգը խախտելով,

բ/ մուտքի, գտնվելու կամ տարանցման կամ ելքի, մուտքի կամ գտնվելու պատշաճ թույլտվություն ստանալու համար կեղծ փաստաթուղթ կամ կեղծ տեղեկություն ներկայացնելով:

Այսպիսով, շահադիտական նպատակով անձի անօրինական միգրացիան կազմակերպելիս հոդվածի առաջին մասի առկայության համար հանցանք կատարած անձը կա՛մ պետք է օտարերկրացու ՀՀ մուտքի, գտնվելու, տարանցման համար օրենսդրությամբ սահմանված կարգը խախտի, կա՛մ պատշաճ թույլտվություն ստանալու համար կեղծ փաստաթուղթ կամ կեղծ տեղեկություն ներկայացնի համապատասխան մարմին: Իսկ հոդվածի երկրորդ մասի առկայության համար նույն գործողությունները պետք է կատարի, սակայն արդեն անձի ՀՀ-ից ելքի, այլ երկիր մուտքի կամ գտնվելու պատշաճ թույլտվություն ստանալու համար: Այսինքն, կարելի է ասել, որ անօրինական միգրացիայի կազմակերպման հանցակազմն ուղղակիորեն հարաբերակցվում է ՀՀ քրեական օրենսգրքով սահմանված՝ փաստաթղթեր, ձևաթղթեր կեղծելու կամ կեղծ փաստաթղթեր, ձևաթղթեր իրացնելու, պատրաստելու կամ օգտագործելու և ՀՀ պետական սահմանն ապօրինի հատելու՝ համապատասխանաբար՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 457-րդ և 469-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցակազմերի հետ:

Միգրանտի քրեական պատասխանատվության տեսանկյունից էական նշանակություն ունի յուրաքանչյուր դեպքով իրականացվող քրեական վարույթի շրջանակներում միգրանտի գործողությունները մանրազնին քննելը, մասնավորապես՝ այնպիսի հանգամանքների պարզումը, ինչպիսին է հանցանքի կատարմանը վերջինիս դերը, ներգրավվածության աստիճանը, հանցանքի կատարման հարցում նրա նախաձեռնողականությունը, պատկան մարմին ներկայացվելիք փաստաթղթերի փաթեթում իրավունք վերապահող կեղծ փաստաթղթերի առկայության մասին նրա իմացության, այդպիսիք ձեռքբերելու հարցում աջակցության կամ ակտիվ դերակատարության, կեղծ հիմքերի վրա ելքի, մուտքի, գտնվելու, տարանցման պատշաճ թույլտվություն ստանալու, այն օգտագործելու հանգամանքները և այլն:

Ներկայում պրակտիկան ձևավորվել է այնպես, որ հիմնականում անօրինական միգրացայի դեմ պայքարի թիրախ իրավապահ մարմինների կողմից ընկալվում է միայն անօրինական միգրացիայի կազմակերպիչը, իսկ միգրանտը հիմնականում հանդես է գալիս «տուժողի» կարգավիճակում, որը հանցանքի բացահայտման արդյունքում զրկվում է իր ցանկալի երկիր մեկնելու հնարավորությունից և կորցնում է միգրացիայի կազմակերպչին տված գումարը: Հիմնական քննությունն ընթանում է այն ուղղությամբ, թե ինչպես հիմնավորել միգրացիայի կազմակերպչի շահադիտական նպատակը, վերջինիս կողմից օրենսդրությամբ սահմանված կարգը խախտելու կամ կեղծ փաստաթուղթ կամ կեղծ տեղեկություն ներկայացնելու հանգամանքները: Հանցանքի բացահայտման ուղղությամբ իրականացվող օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումները նույնպես իրականացվում են նույն տրամաբանության մեջ: Միգրանտի քրեական պատասխանատվության հարցը բարձրացվում է ելնելով՝

- պատկան մարմին ներկայացվելիք փաստաթղթերի ծավալի, դրանց իսկության վերաբերյալ միգրանտի իմացության մասով նրա հայտնած տեղեկություններից,
- կամ նրա մոտ հայտնաբերված փաստաթղթերի զննության, ինչպես նաև հայտնաբերված էլեկտրոնային սարքերում կամ կրիչներում կատարված թվային խուզարկության արդյունքներից:

Պրակտիկայի ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ իրականացված քննության առաջին փուլում հանրային քրեական հետապնդում է նախաձեռնվում միայն անօրինական միգրացիայի կազմակերպչի նկատմամբ, իսկ միգրանտի նկատմամբ հանրային քրեական հետապնդումը հարուցվում է ավելի ուշ: Սակայն անօրինական միգրացիայի կազմակերպման դեմ պայքարի արդյունավետությունն ուղղակիորեն բխում է ինչպես կազմակերպչի, այնպես էլ միգրանտի քրեական պատասխանատվության հարցում իրավապահ մարմինների կողմից համակողմանի, պատշաճ քննություն ապահովելու, իսկ հանցանքի բոլոր կողմերի պատասխանատվությանը հասնելու հարցում անդրդվելի մնալու հանգամանքներից:

Միգրանտի մասով պետք է նշել, որ վերջինիս քրեական պատասխանատվության կարող է կանչվել.

1. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 469-րդ հոդվածով նախատեսված հանցանք կատարելու՝ պետական սահմանն ապօրինի հատելու համար: Մասնավորապես, խոսքն այն դեպքերի մասին է, երբ քրեական վարույթով իրականացված նախաքննությամբ հիմնավորվել է, որ ՀՀ-ից մեկնող կամ ՀՀ ժամանած միգրանտը տեղեկացված է եղել մուտքի, գտնվելու կամ տարանցման կամ ելքի, մուտքի կամ գտնվելու պատշաճ թույլտվությունը կեղծ փաստաթղթի կամ կեղծ տեղեկություն ներկայացնելու հիման վրա ստացած լինելու հանգամանքի մասին կամ կեղծ փաստաթղթերը կամ կեղծ տեղեկություններն անձամբ է ներկայացրել պատկան մարմին: Այսինքն՝ գիտակցել է, որ իրականում չունի պետական սահմանը հատելու պատշաճ թույլտվություն, սակայն իրավունք վերապահող կեղծ փաստաթղթի օգտագործմամբ հատում է այն: Հանցակազմն առկա է նաև այն դեպքերում, երբ անօրինական միգրացիայի կազմակերպիչը ՀՀ-ից ելքը կամ ՀՀ մուտքը կազմակերպում է օրենսդրությամբ սահմանված կարգը խախտելով: Խոսքն այն դեպքերի մասին է, երբ անօրինական միգրացիայի կազմակերպիչը միգրանտի մուտքը կամ նրա ելքը կազմակերպում է պետական սահմանն ապօրինի հատելու եղանակով:

Քննարկվող դեպքերում, միգրանտի արարքը ենթակա է որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի 469-րդ հոդվածի համապատասխան մասով՝ նկատի ունենալով դեպքի հանգամանքները:

2. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 457-րդ հոդվածով նախատեսված հանցանք կատարելու՝

փաստաթղթեր կեղծելու կամ կեղծ փաստաթղթեր պատրաստելու կամ օգտագործելու համար: Մասնավորապես, խոսքն այն դեպքերի մասին է, երբ քրեական վարույթով իրականացված նախաքննությամբ հիմնավորվել է, որ.

ա) ՀՀ մուտքի, գտնվելու կամ տարանցման կամ ՀՀ-ից ելքի, այլ երկիր մուտքի կամ գտնվելու պատշաճ թույլտվություն ստանալու համար միգրանտը կեղծ փաստաթուղթ կամ կեղծ տեղեկություն է ներկայացրել պատկան մարմին,

բ) նախորդ կետում նշված նպատակին հասնելու համար անօրինական միգրացիայի կազմակերպչի հանձնարարությամբ անձամբ պատրաստել ու վերջինիս ցուցումով պատկան մարմին ներկայացվելիք փաստաթղթերի փաթեթում ներառել է իրավունք վերապահող կեղծ փաստաթուղթ /օր.՝ աշխատավայրի, աշխատավարձի չափի վերաբերյալ կեղծ տեղեկանք/:

Պրակտիկայում անօրինական միգրացիայի արդյունքում ՀՀ-ից մեկնած անձինք հիմնականում քրեական պատասխանատվության են կանչվում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 457-րդ և 469-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցանքներ կատարելու համար, սակայն սույն հոդվածի շրջանակում առաջարկվում է միգրանտի պատասխանատվության հարցը քննարկել նաև անօրինական միգրացիայի կազմակերպման դրոշմություն կատարելու տեսանկյունից: Մասնավորապես.

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 45-րդ հոդվածի համաձայն՝

1. Հանցակցություն է համարվում քրեական պատասխանատվության ենթակա երկու կամ ավելի անձանց դիտարկողով համարելով մասնակցությունը դիտարկողով հանցագործությանը:

2. Համակարարումը բացակայում է, երբ հանցանք կատարողն օգտագործում է այնպիսի անձի, որն օրենքի ուժով ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության կամ ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության տվյալ հանցագործության համար՝ որպես կատարող:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 46-րդ հոդվածի համաձայն՝ հանցակիցներ են համարվում կատարողը, դրդիչը, կազմակերպիչը և օժանդակողը:

Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ դրդիչ է համարվում այն անձը, որը մեկ ուրիշին դրդել է հանցանք կատարելու՝ համոզելու, նյութապես շահագրգռելու, սպառնալիքի միջոցով կամ այլ եղանակով: Իսկ հոդվածի 4-րդ մասը սահմանում է՝ դրդիչ է համարվում նաև այն անձը, որը մեկ ուրիշին դրդել է դրոշմության կամ մեկ ուրիշին դրդել է հանցանք կատարելու՝ դրդելու համար օգտագործելով այնպիսի անձի, որն օրենքի ուժով ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության կամ գործել է անզգուշությամբ:

Քրեական իրավունքի տեսության համաձայն՝ դրդիչը հանցագործության այն մասնակիցն է, որը կատարողի մոտ առաջացնում է հանցանք կատարելու դիտարկություն և վճռականություն:

Դրոշմի հասկացությունից հետևում է, որ դրոշմության օբյեկտիվ բովանդակությունն է կազմում կատարողի գիտակցության և կամքի վրա ներազդեցությունը, որով նպատակ է հետապնդվում նրան դրդելու հանցանքի կատարմանը: Դրդիչը կոնկրետ անձին (անձանց) դրդում է կոնկրետ հանցագործության: Սակայն դա չի նշանակում, որ դրդիչը քրեական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածի դիսպոզիցիայի հատկանիշների ճշտությամբ պետք է բնութագրի այն հանցագործությունը, որի կատարմանը դրդում է (տեղը, ժամանակը, եղանակը, նպատակը և այլն): Բանն այն է, որ դրդիչը կարող է գործել չկոնկրետացված դիտարկությամբ, որպիսի դեպքերում դրդիչը պատասխանատվության պետք է ենթարկվի փաստացի կատարված հանցագործությանը հանցակցելու համար:

Դրոշմություն չեն կարող համարվել այն դեպքերը, երբ տարվում է ընդհանուր քարոզչություն, կամ անձը ցանկություն է արտահայտում հանցանք կատարելու առնչությամբ, ինչպես

նաև ընդհանրապես այս կամ այն հանցագործության նրբությունները սովորեցնելը: Դրդյունություն չէ նաև անձի անբարենպաստ ազդեցությունը մեկ ուրիշի նկատմամբ, թեկուզև վերջինս այդ ազդեցության հետ կապված հանցանք կատարի:

Յուրաքանչյուր դրդյունության դեպք՝ դրդյի կողմից ընտրած եղանակի առումով, կարող է առանձնահատուկ լինել: Դրդիչն իր նպատակին հասնելու համար կարող է ընտրել տարբեր եղանակներ՝ կատարողի գիտակցության և կամքի վրա ազդելու համար: Առաջին հերթին դա պայմանավորված է նրանց միջև գոյություն ունեցող հարաբերությունների բնույթով: Եթե դրդիչը կատարողի պետն է կամ վերադասը, ապա կատարողին հանցանքի կատարմանը դրդելու համար նա կարող է օգտագործել հրամանը, սպառնալիքը, համոզումը և այլն: Եթե նրանց միջև այլ հարաբերություններ են՝ նյութական շահագրգռումը, սպառնալիքը, բռնությունը և այլն: Ներկայում դրդյունության առավել հաճախ հանդիպող եղանակներն են՝ նյութական շահագրգռումը, խաբեությունը, սպառնալիքը, համոզումը, որոնք էլ հիմնականում նշված են քրեական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածում:

Դրդյունության սուբյեկտիվ կողմը բնութագրվում է ուղղակի դիտավորությամբ. հանցավորը գիտակցում է, որ իր գործողություններով մեկ ուրիշին դրդում է հանցանք կատարելու, նախատեսում է կոնկրետ հանցանքը, որը պետք է կատարի կատարողը և ցանկանում է դրա կատարումը:

Հանցագործության նպատակը և շարժառիթը դրդիչի և կատարողի մոտ կարող են չհամընկնել: Օրինակ՝ անօրինական միգրացիայի կազմակերպման դեպքում հնարավոր է, որ դրդյունությունը տեղի ունենա բուժման կամ ընտանիքի վերամիավորման նպատակով այլ երկիր մեկնելու շարժառիթով, սակայն կատարողը գործի շահադիտական շարժառիթով: Այդպիսին է իրադրությունը, օրինակ, այն դեպքերում, երբ դրդիչը կատարողին հանցանքի կատարման է դրդում նյութապես շահագրգռելու միջոցով: Այդ նույնը վերաբերում է նպատակին: Դրդիչի սեփական նպատակը և շարժառիթը նշանակություն կունենան միայն դրդիչի անձի բնութագրման համար:

Հանցակցության հատկանիշների վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է արտահայտել Ա. Մաթևոսյանի և Ռ. Հարությունյանի գործով թիվ ՎԲ-48/08 որոշման մեջ: Համաձայն այդ որոշման՝

- «(...) հանցակցությանը բնորոշ են 3 հատկանիշ.
- 1. հանցագործության կատարումը երկու կամ ավելի անձանց կողմից.
- 2. գործողությունների համատեղությունը.
- 3. հանցակցության դիտավորյալ բնույթը:

Հանցակցության առաջին օբյեկտիվ հատկանիշը՝ հանցագործության կատարումը երկու կամ ավելի անձանց կողմից, արտահայտվում է այն բանում, որ հանցագործությունը պետք է կատարեն հանցագործության սուբյեկտ հանդիսացող երկու կամ մի քանի անձ: Հանցակիցներ կարող են լինել քրեական պատասխանատվության ենթարկելու տարիքի հասած մեղսունակ ֆիզիկական անձինք: Հանցակցության համար անհրաժեշտ է հանցագործության սուբյեկտի բոլոր հատկանիշներով օժտված ոչ պակաս երկու անձի առկայությունը:

Հանցակցության մյուս օբյեկտիվ հատկանիշը՝ հանցակիցների գործունեության համատեղությունը, նշանակում է, որ հանցագործության մասնակիցներից յուրաքանչյուրի գործողությունները փոխադարձ լրացնում են միմյանց և ուղղված են կոնկրետ հանցանքի կատարմանը: Հանցակիցները, միացնելով իրենց համատեղ ջանքերը, ձգտում են միասնական արդյունքի, և դրա համար յուրաքանչյուրն իր ներդրումն է ունենում ընդհանուր գործում:

Հանցակցության վերջին հատկանիշը գործունեության դիտավորյալ բնույթն է: Հանցակ-

ցության նման բնորոշումը հստակ ընդգծում է, որ անձինք գործում են միայն դիտավորյալ մեղքով և միայն դիտավորյալ հանցագործություններում»:

Մեջբերված դիրքորոշումը Վճռաբեկ դատարանը զարգացրել է *Ա. Միքայելյանի* և *Ա. Վաղարշակյանի* գործով կայացված որոշման մեջ՝ արձանագրելով, որ «(...) հանցակցի քրեական պատասխանատվության հիմքում ընկած է ոչ միայն նրա և կատարողի արարքի միջև պատճառական կապի առկայությունը, այլ նաև նրա կողմից կատարողի արարքի և դրա հետևանքների նկատմամբ որոշակի գիտակցական-կամային վերաբերմունք դրսևորելը:

Այսպես՝ հանցակցության սուբյեկտիվ կողմը նախատեսում է մեղքի բացառապես դիտավորյալ ձև, ընդ որում, որոշակի հանցանքի կատարմանն այլ անձանց հետ համատեղ մասնակցելու դիտավորությունն արտահայտվում է միայն ուղղակի ձևով, իսկ հանցագործության վտանգավոր հետևանքների նկատմամբ դրսևորվող դիտավորյալ մեղքի տեսակը կարող է լինել և՛ ուղղակի, և՛ անուղղակի:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ հանցակցության սուբյեկտիվ կողմին բնորոշ է այն, որ յուրաքանչյուր հանցակից պետք է՝

1) գիտակցի, որ համատեղ գործում է կատարողի կամ այլ հանցակցի հետ.

2) գիտակցի, որ իր արարքն անհրաժեշտ պայման է մյուս հանցակցի կողմից արարք կատարելու համար և ցանկանա համատեղ մասնակցել հանցագործությանը.

3) նյութական հանցակազմի դեպքում նախատեսի հանրորեն վտանգավոր հետևանքը և ցանկանա կամ գիտակցաբար թույլ տա դրա առաջացումը» (տե՛ս Արամ Արշավիրի Միքայելյանի և Արայիկ Ժորժիկի Վաղարշակյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2012 թվականի դեկտեմբերի 5-ի թիվ ԵԱԲԴ/0174/01/11 որոշման 17-րդ կետը):

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ դրդիչը, ազդելով կատարողի գիտակցության և կամքի վրա, տարբեր եղանակներով (համոզելով, նյութապես շահագրգռելով, սպառնալով և այլն) վերջինիս մոտ առաջացնում է հանցանք կատարելու դիտավորություն և վճռականություն: Դրդչության սուբյեկտիվ կողմը բնութագրվում է ուղղակի դիտավորությամբ, հանցավորը գիտակցում է, որ իր գործողություններով մեկ ուրիշին դրդում է հանցանքի կատարմանը, նախատեսում և ցանկանում է այդ հանցանքի կատարումը:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ

ա) դրդչի արարքը ենթակա է որակման կատարողի արարքի համար պատասխանատվություն նախատեսող ՀՀ քրեական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածով՝ հղում կատարելով նույն օրենսգրքի համապատասխան հոդվածին: Այն դեպքում, երբ հանցագործությունն ավարտին չի հասցվում կատարողի կամքից անկախ պատճառներով, դրդչի արարքը ենթակա է որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածով՝ հղում կատարելով նույն օրենսգրքի հանցակցությունը և հանցագործության կոնկրետ փուլը սահմանող հոդվածներին,

բ) այն դեպքում, երբ դրդչությունը ՀՀ քրեական օրենսգրքում նախատեսված է որպես հանցագործության օբյեկտիվ կողմի հատկանիշ, արարքը որակելիս ՀՀ քրեական օրենսգրքի դրդչությունը սահմանող նորմի վրա հղում չի կատարվում,

գ) դրդչությունը կարող է առանձին հանցագործությունների կատարման միջոց հանդիսանալ (*օրինակ՝ խարդախությունը, որը կատարվում է խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով*):

Քննարկվող դեպքում միգրանտը, ցանկություն ունենալով մեկնել ՀՀ-ից և միևնույն ժամանակ համոզված չլինելով օրինական ընթացակարգով ցանկալի երկիր մուտքի և գտնվելու պատշաճ թույլտվություն ստանալու հնարավորության մեջ, կամ արդեն իսկ հյուպատոսա-

կան մարմնից կամ դեսպանատնից ստացած լինելով մերժում, դիմում է անօրինական միգրացիայի կազմակերպչին, ով գումարի դիմաց համաձայնվում է օրենսդրությամբ սահմանված կարգը խախտելով կամ ելքի, մուտքի կամ գտնվելու պատշաճ թույլտվություն ստանալու համար կեղծ փաստաթուղթ կամ կեղծ տեղեկություն ներկայացնելով կազմակերպել իրեն դիմած անձի անօրինական միգրացիան: Շատ դեպքերում, անօրինական միգրացիայի կազմակերպիչը, ելքի, մուտքի կամ գտնվելու պատշաճ թույլտվություն ստանալու հավանականությունը մեծացնելու նպատակով պատկան մարմին ներկայացվելիք փաթեթում ներառելու համար միգրանտին տրամադրելով իրավունք վերապահող կեղծ փաստաթղթերը, վերջինիս նախապես ծանոթացնում է դրանց բովանդակությանը, նախապատրաստում, թե ինչ պետք է հայտնի դեսպանատանը կամ հյուպատոսարանում⁸: Միգրանտն էլ, համաձայնեցված գործելով անօրինական միգրացիայի կազմակերպչի հետ, հետապնդելով նույն նպատակը, ճշտությամբ կատարում է վերջինիս բոլոր հրահանգները:

Այսպիսով, ստացվում է, որ միգրանտը, ցանկանալով մեկնել կոնկրետ երկիր և չունենալով այդ երկիր մուտքի և գտնվելու պատշաճ թույլտվություն, ցանկանում է այդտեղ մեկնել անօրինական միգրացիայի արդյունքում: Իր մտադրության իրականացման նպատակով գտնում է նման գործընթացը կազմակերպողի, խոստանում գումար՝ գործընթացը կազմակերպելու համար, այսինքն՝ նյութապես շահագրգռելու եղանակով ազդում է վերջինիս գիտակցության և կամքի վրա, նրա մոտ առաջացնում է հանցանք կատարելու դիտավորություն և վճռականություն:

Տվյալ դեպքում, երբ միգրանտը գիտակցում է, որ օրինական գործընթացի արդյունքում հնարավոր չէ մեկնել ցանկալի երկիր, ուստի դիմում է անօրինական միգրացիայի կազմակերպչին՝ իր աշխատավայրի, աշխատավարձի չափի, բանկային շարժի կամ շարժական ու անշարժ գույք ունենալու և այլնի մասին իրավունք վերապահող կեղծ փաստաթղթեր, տեղեկություններ ներկայացնելու եղանակով կազմակերպելու ցանկալի երկիր մուտքի և գտնվելու պատշաճ թույլտվության ստացումը, վկայում է այն մասին, որ միգրանտի արարքում առկա է դրդչության սուբյեկտիվ կողմը բնութագրող ուղղակի դիտավորության հատկանիշը: Այսինքն, միգրանտը գիտակցում է, որ իր գործողություններով մեկ ուրիշին դրդում է հանցանքի կատարմանը, նախատեսում և ցանկանում է այդ հանցանքի կատարումը, ուստի այն դեպքերում, երբ քրեական վարույթով իրականացված նախաքննությամբ հիմնավորվել է, որ անձը գիտակցել է օրինական ընթացակարգով ցանկալի երկիր մուտքի և գտնվելու պատշաճ թույլտվություն ստանալու անհնարինությունը և դիմել է անօրինական միգրացիայի կազմակերպչին, խոստացել նյութական օգուտ՝ ցանկացած, ներառյալ իրավունք վերապահող կեղծ փաստաթուղթ կամ կեղծ տեղեկություն ներկայացնելու, օրենսդրությամբ սահմանված կարգը խախտելու անօրինական եղանակներով կազմակերպել իր միգրացիան, ապա վերջինիս արարքը կեղծ փաստաթուղթ օգտագործելու, պետական սահմանն ապօրինի հատելու կամ հատելու փորձ/նախապատրաստություն կատարելուց զատ՝ պետք է որակել որպես անօրինական միգրացիայի կազմակերպման դրդչություն՝ հղում կատարելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 46-րդ հոդվածին:

Ընդ որում, պետք է ընդգծել, որ քննարկվող դեպքերում, եթե նույնիսկ գործընթացի կազմակերպման համար գումարի առաջարկը հնչի անօրինական միգրացիայի կազմակերպչի կողմից, դա ամենևին էլ չի ենթադրում, որ վերջինիս կողմից հանցանք կատարելու դիտա-

⁸ Օրինակ՝ Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության կամ Ֆրանսիայի Հանրապետության դեսպանություններ դիմելու դեպքում քաղաքացին անձամբ է ներկայացնում փաթեթը և մասնակցում հարցազրույցի:

վորությունը և վճռականությունը չի առաջացել միգրանտի գործողությունների արդյունքում: Մասնավորապես, երբ միգրանտը դիմում է կազմակերպչին իր անօրինական միգրացիան կազմակերպելու խնդրով՝ բնականաբար գիտակցելով, որ գործընթացը կատարվելու է նյութական օգուտի դիմաց, նրան դրդում է կատարել հանցանք և այդ դիտավորությունն ամրապնդում է նյութական օգուտի առաջարկ ներկայացնելով: Այսինքն, ներքին բովանդակության առումով հանցանքի կատարման նախաձեռնողականությունը բխում է միգրանտից: Նույնիսկ գրեթե բոլոր դեպքերում միգրանտները նախապես տեղեկացված են լինում տարբեր ուղղություններով անօրինական միգրացիայի կազմակերպման «գործող արժեքներից» և համոզված լինելով իրենց վճարունակության մեջ՝ դիմում են անօրինական միգրացիան կազմակերպչին:

Հարկ է նկատի ունենալ նաև, որ ներկայում դրդչության որակման առումով պրակտիկան զարգանում է հենց այս տրամաբանությամբ: Օրինակ՝ պաշտոնատար անձի կողմից իշխանական կամ ծառայողական լիազորությունները կամ դրանցով պայմանավորված ազդեցությունը չարաշահելու կամ լիազորություններն անցնելու դեպքերում իրականացվող վարույթներով, երբ քննությամբ բավարար փաստական տվյալներ են ստացվում առ այն, որ անձը պաշտոնատար անձին համոզելու կամ այլ եղանակով (բացառությամբ՝ նյութական օգուտ առաջարկելու, խոստանալու կամ տալու դեպքերի)⁹ դրդել է զերծ մնալ իր ծառայողական պարտականությունները կատարելուց կամ իր իշխանական կամ ծառայողական լիազորությունները կամ դրանցով պայմանավորված ազդեցությունն օգտագործել ի վնաս պետական կամ ծառայողական շահերի: Նման դեպքերում արարքը որակվում է որպես պաշտոնեական լիազորությունները չարաշահելու դրդչություն:

Կարծում ենք, որ վերոգրյալ մոտեցումները, որոնք որդեգրել են իրավակիրառները, ամբողջությամբ իրավաչափ են, բխում են ՀՀ քրեական իրավունքի իրավակարգավորումներից և Վճռաբեկ դատարանի նախադեպային որոշումներում արտահայտած իրավական դիրքորոշումներից:

Եզրակացություն

Ամփոփելով վերը շարադրվածը՝ կարծում ենք, որ միգրանտի քրեական պատասխանատվության մասով պետք է որդեգրել ևս մեկ նոր մոտեցում: Մասնավորապես, այն դեպքերում, երբ միգրանտը, ցանկություն ունենալով մեկնել ՀՀ-ից և միևնույն ժամանակ համոզված չլինելով օրինական ընթացակարգով ցանկալի երկիր մուտքի և գտնվելու պատշաճ թույլտվություն ստանալու հնարավորության մեջ, կամ մուտքի և գտնվելու պատշաճ թույլտվության մերժում ստանալով դիմում է անօրինական միգրացիայի կազմակերպչին՝ զարտուղի եղանակով իր ելքի, մուտքի կամ գտնվելու պատշաճ թույլտվությունը ստանալու խնդրով, իսկ վերջինս էլ գումարի դիմաց համաձայնվում է ապահովել պահանջը, միգրանտի արարքը պետք է որակել նաև անօրինական միգրացիայի կազմակերպման դրդչություն՝ **հղում կատարելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 46-րդ հոդվածին:**

Նման մոտեցումը բխում է «Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրով» և ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված օրենքի առաջ բոլորի հավասարության սկզբունքի իրացման, ՀՀ քրեական օրենսգրքով սահմանված խնդիրների լուծման շահերից: Առաջարկվող կարգավորումը միգրանտի արարքի որակման առումով ամենևին չի հակասում ՀՀ քրեական

⁹ Քննարկվող դեպքում խոսքը վերաբերում է կաշառք ստանալու հանցակազմի առկայությանը, որը պաշտոնեական լիազորությունների չարաշահման հանցակազմի հետ հարաբերակցվում է ընդհանուր և հատուկ նորմերի մրցակցության առումով, որի դեպքում գործում է հատուկ նորմ հանդիսացող կաշառք ստանալը նախատեսող հանցակազմը:

օրենսգրքով սահմանված արդարության և պատասխանատվության անհատականացման սկզբունքի իրացմանը և հանցավորության դեմ պայքարի հաջող արդյունքը պատասխանատվության խստացմամբ ապահովելու միտում և հիմնավորում չի պարունակում: Միգրանտի արդարացի քրեական պատասխանատվությանը հասնելու մասով անզիջում կամքը և դրանից բխող գործողությունների շղթան ոչ պակաս ազդեցություն ունեն անօրինական միգրացիայի կազմակերպման հանցանքի դեմ պայքարում, նույնիսկ շատ դեպքերում ավելի մեծ նշանակություն ունեն հիշյալ հանցանքի դեմ պայքարի արդյունավետությունն ապահովելու գործում:

Ամփոփագիր: Հայաստանի Հանրապետության միգրացիայի պետական կառավարման գործում մշտապես կարևորվել է անկանոն և անօրինական միգրացիայի դեմ պայքարը՝ մեծապես կենտրոնանալով Հայաստանից սկիզբ առնող անկանոն միգրացիայի կրճատման վրա, որպիսի երևույթի ուսումնասիրության և դրա կանխարգելման նպատակով առաջարկությունների ներկայացման հարցի իրականացման պահանջն ընդգրկվել է գերակա խնդիրների ցանկում: Անկանոն միգրացիայի հետ կապված հարցերի ներառումը գերակա խնդիրների շարքում ինքնին վկայում է այս երևույթի դեմ պայքարի կարևորությունը մեր պետության և հասարակության համար:

Այս խնդրի իրագործման նպատակով Հայաստանում իրականացվել են օրինական միգրացիային նպաստող մի շարք միջոցառումներ, իսկ 2014 թվականին քրեականացվել է անօրինական միգրացիայի կազմակերպումը, որը քրեորեն պատժելի արարք է համարվում պետությունների մեծամասնության քրեական օրենսգրքերով, սակայն, դեռևս բավականին մեծ են անելիքները Հայաստանից սկիզբ առնող անկանոն և անօրինական միգրացիայի կանխարգելման ուղղությամբ, հատկապես այն դեպքում, երբ Հայաստանում իմիգրացիոն հոսքերի մեծացման հետ մեկտեղ մեծացել են նաև օտարերկրացիների անօրինական և անկանոն ներհոսքի, կացության և աշխատանքի ոփսկերը:

Հոդվածում անդրադարձ է կատարվելու այլ երկիր մեկնելու օրինական հիմքերին, այդ կապակցությամբ Հայաստանի Հանրապետությունում առկա օրենսդրական կարգավորումներին, անօրինական միգրացիային վերաբերող մի շարք հասկացություններին Միգրացիայի միջազգային կազմակերպության կողմից տրված սահմանումներին, միգրանտի քրեական պատասխանատվության հիմքերին, իրավակիրառ պրակտիկայում միգրանտի արարքին տվող իրավական գնահատականներին, վերջինիս քրեական պատասխանատվությանը հասնելուն ուղղված առկա գործընթացներին և այլն: **Արդյունքում հեղինակի կողմից միգրանտի արարքին տրվող իրավական գնահատականի մասով ներկայումս կիրարկվողների շարքում առաջարկվել է նոր լուծում:**

Annotation. Combating against irregular and illegal migration in the state management of migration of the Republic of Armenia has always been emphasized, focusing heavily on the reduction of irregular migration originating from Armenia, the requirement to execute the issue to study such phenomenon and make suggestions for its prevention was included in the list of priority issues. The inclusion of the issues regarding irregular migration in the list of priority issues hereby proves the importance of combating against this phenomenon for our State and society.

In order to implement this problem, a number of measures promoting legal migration were implemented in Armenia, and in 2014 the organization of illegal migration was criminalized which is considered a criminal offense under the Criminal Codes of most States, especially when along with the increase in immigration flows in Armenia, the risks of illegal and irregular influx, residence and work of foreigners have also increased.

This article will refer to the legal grounds for traveling to another country, the existing legislative regulations in the Republic of Armenia in this regard, a number of concepts related to illegal migration, the definitions given by the International Organization for Migration, the grounds of the migrant's criminal responsibility, the legal assessments given to the migrant's acts in law enforcement practice, the existing measures aimed at achieving the latter's criminal responsibility and etc. **As a result, the author proposed a new solution among the currently implemented ones regarding the legal assessment of the migrant's act.**

Аннотация. В деле государственного регулирования миграции в Республике Армения всегда уделялось особое значение борьбе с беспорядочной и незаконной миграцией, в основном сосредотачиваясь на сокращении беспорядочной миграции из Армении. Требование по реализации вопроса внесения предложений с целью изучения и предотвращения данного явления было включено в перечень главенствующих проблем. Включение вопросов, связанных с беспорядочной миграцией, в ряд главенствующих проблем, само по себе свидетельствует о важности борьбы против этого явления для нашего государства и общества.

С целью реализации данной задачи в Армении был проведен ряд мероприятий, способствующих законной миграции, а в 2014 г. была криминализована организация незаконной миграции, которая по уголовному кодексу большинства государств считается уголовно наказуемым деянием. Однако пока достаточно велики работы по предотвращению беспорядочной и незаконной миграции из Армении, особенно в том случае, когда с увеличением иммиграционных потоков в Армении увеличились также риски незаконного и беспорядочного въезда иностранцев в страну, пребывания в ней и работы.

В данной статье обращено внимание на законные основания выезда в иную страну, на законодательные регулирования, имеющиеся по решению рассматриваемого вопроса в Республике Армения, на ряд понятий, относящихся к незаконной миграции, на определения, данные Международной организации по миграции, на основания уголовной ответственности мигранта, правовые оценки, дающиеся деяниям мигранта в правоприменительной практике, имеющиеся в наличии процессы, направленные на достижение уголовной ответственности последнего и т.д. **В результате автором была дана правовая оценка деянию мигранта, а также в ряду ныне применяемых решений предлагаются и новые.**

Բանալի բառեր - տեղաշարժի ազատության իրավունք, փախստական, ապաստան հայցող, ելքի, մուտքի և գործվելու պատշաճ թույլտվություն, շահադիպական նպատակ, միգրանտ, դրդիչ, անօրինական միգրացիայի կազմակերպիչ:

Keywords: right to freedom of movement, refugee, asylum seeker, proper permission for exit, entry and stay, mercenary purpose, migrant, instigator, organizer of illegal migration.

Ключевые слова: право на свободу передвижения, беженец, соискатель убежища, надлежащее разрешение на выезд/въезд в страну, пребывание, корыстная цель, мигрант, подстрекатель, организатор незаконной миграции.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. ՀՀ Սահմանադրություն, 2015 թվականի փոփոխություններ,
2. «Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիր», 1948 թ.,
3. «Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ» Միավորված ազգերի կազմակերպության կոնվենցիան լրացնող՝ «Ցամաքով, ծովով և օդով միգրանտներին մաքսանենգ ճանապարհով տեղափոխման դեմ» ՄԱԿ-ի 2000 թվականի արձանագրություն,
4. Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգիրք: (Ընդունվել է 05.05.2021),
5. «Օտարերկրացիների մասին» ՀՀ օրենքը, 25.12.2006 թ.,
6. «Փախստականների և ապաստանի մասին» ՀՀ օրենքը, 27.11.2008 թ.,
7. Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք: Հատուկ մաս (վեցերորդ հրատարակություն՝ փոփոխություններով և լրացումներով), Երևանի պետական համալսարան, Երևան: ԵՊՀ հրատ., 2012 թ.,
8. ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքում տեղ գտած հայեցակարգային մոտեցումների և նոր ինստիտուտների մեկնաբանման ուղեցույց: /<https://rm.coe.int/new-criminal-code-guideline-arm/1680a72c57/>,
9. «Միգրացիայի ոլորտի տերմինների բառարան» 2-րդ հրատարակություն 2003 թ.,

10. ՀՀ գլխավոր դատախազության ՀՀ ԱԱԾ մինչդատական վարույթի օրինականության նկատմամբ հսկողության վարչությունում 2017-2022 թվականներն ընդգրկող ժամանակահատվածում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 470-րդ /2003 թվականի ապրիլի 18-ին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքի 329.1-րդ/ հոդվածով նախատեսված հանցագործությունների հատկանիշներով նախաձեռնված քրեական վարույթներով մինչդատական քրեական վարույթի օրինականության նկատմամբ դատախազական հսկողության և մեղադրանքի պաշտպանության վիճակի վերաբերյալ կատարված ուսումնասիրության և դրա արդյունքներն ամփոփելու մասին աշխատանքային զեկույց, 2022 թ.:

Ասատրյան Ա. - ՀՀ ազգային անվտանգության ծառայության օպերատիվ գործունեությանն աջակցման վարչության պետի տեղակալ, փոխգնդապետ, ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի ամբիոնի հայցորդ, էլիասցե՝ asatryanarmen91@gmail.com:

Ներկայացվել է խմբագրություն 25.03.2024 թ., տրվել է գրախոսության 25.03.2024թ., երաշխավորվել է ՀՀ գլխավոր դատախազության պետական իշխանության դեմ ուղղված հանցագործությունների գործերով վարչության պետ Վ. Ավետիսյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 15.04.2024 թ.: